

Εικόνα του Γεωργίου Κλόντζα στο Έθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας: ‘Η Ναυμαχία της Ναυπάκτου

‘Η εικόνα με τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου στο Έθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας δεν είναι ένα άγνωστο, τουλάχιστον σε όσους θαλούσαν να ερευνήσουν την ιστορία είτε με την τέχνη της περιόδου, στην οποία ανήκει (τελευταίες δεκαετίες του 16ου α.), το καινούριο που έρχεται να προσθέσει το σημείωμα τούτο, στο όσα ως σήμερα γνωρίζουμε για την εικόνα, είτε η απόδοσή της στον κρητικό μεταβυζαντινό ζωγράφο Γεώργιο Κλόντζα (γύρω στα 1540 - 1608)¹. Για να τεκμηριωθεί κάτι τέτοιο είναι, νομίζω, απαραίτητο να δώσουμε σύντομη περιγραφή της εικόνας, που θα διευκολύνει τη διατύπωση των εικονογραφικών και τεχνολογικών παρατηρήσεων, πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η πιο πάνω απόδοση. ‘Η εικόνα έγινε σε ανάμνηση της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου (7 Οκτωβρίου 1571) και της νίκης των χριστιανικών δυνάμεων του Ίερου Συνασμοσού κατά των τουρκικών. ‘Η απεικόνιση της ναυμαχίας αποτελεί το κεντρικό θέμα της σύνθεσης, όπως δηλώνει και η, σε βενετοκρητική διάλεκτο, επι-
γραφή:

Σημειώσεις

γραφής: ΤΟ ΚΟΥΜΠΑΤΙΜΕΝΟ ΚΟΥΡΤΖΟΥΓΙΑΡΙΟΥ (= η Μάχη των Εγκινάδων ή συμπλοκή των δύο στόλων έγινε στα γύρω Εγκινάδες. Συρτάζοι κατά τους Λυτικούς). Είναι φανερό η προσπάθεια του ζωγράφου να αποδώσει τη ναυμαχία με σχετική -ιστορική- ακρίβεια. Στο δύο άκρα έχουν παραταχθεί το Ελαφρά πλοίο του Ίερου Συνασμοσού (άριστερά) και των Τούρκων (δεξιά). Στο κέντρο, η ναυμαχία έχει αποδοθεί με τη οροδρόμηση που οι πηγές περιγράφουν. Στο κεντρικό κυματίζουν οι σημαίες των δυνάμεων του Ίερου Συνασμοσού (Ισπανών, Βενετών, ‘Ιπποτών της Μάλτας κλπ.) καθώς και των Τούρκων. Στην κάτω άριστερή γωνία, στην Ήρα, βρίσκεται ο Ισπανός άρχηγός των συμμαχικών δυνάμεων Don Juan de Austria και τμήμα πεζικού και ιππικού. Την παράσταση της ναυμαχίας τη στεφανώνουν ζώνη με έξι άγιους, που η έπιλογή των περισσότερων έγινε με βάση την άμση ή έμμεση σχέση τους με το γεγονός. Στη μέση απεικονίζεται ο άγιος Μάρκος, προστάτης -άγιος της Βενετίας, βασιλικός δι-

ναμης του Ίερου Συνασμοσού και στα άριστερά, ο άγιος Νικόλαος, ο προστάτης των ναυτικών. Δίπλα στον άγιο Νικόλαο ζωγραφίζεται ο προσήτης Σιμεών, που η μνήμη του στη Δυτική Εκκλησία γιορτάζεται στις 8 Οκτωβρίου, δηλ. την έπισημη της ναυμαχίας. Στα δεξιά του άγιου Μάρκου άναγορεύονται τον άγιο Σπυρίδιωνα, προστάτη-άγιο της Κέρκυρας, που η έπιλογή του μάς βοηθά να εντοπίσουμε τον πιθανό άρχικό τύπο προαρχού της εικόνας αυτής, αν και, όπως γνωρίζουμε, καλύτερα βρίσκονται στην Κεφαλονιά. Στο δύο άκρα, οι άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος, πάνω σε όπλα, έχουν καθυποταθεί και ρουκύνει δύο Τούρκους, συμβολικά άναφορά στην ήττα των τουρκικών δυνάμεων.

‘Η ναυμαχία της Ναυπάκτου απεικονίστηκε σε τρεις άκομη κρητικές εικόνας των τελευταίων δεκαετιών του 16ου αι. και σε μικρογραφία του κώδικα gr.viii n.22 (g. 140v-141r) επί Μορκανή Εβελισσίνης της Βενετίας, που γράφτηκε και εικονογραφήθηκε από το Γεώργιο Κλόντζα, στο 1590-1591². Το έργο αυτό δέχτηκε τη μεγάλη άπτηση που είχε το γεγονός στους σύγχρονους με αυτό ρητικούς ζωγράφους. Παρόμοια άπτηση έβρισκε και στους βενετούς ζωγράφους της έπισης (Τσιτσόρα, Βερουλέζ κλπ.). Στις κοπτικές εικόνας η σύνθεση αποδίδεται είτε με το συνδυασμό της ναυμαχίας με σχετικούς άγιους (εικόνα Έθνικού Ιστορικού Μουσείου, εικόνα από τη Ζάκυνθο, σήμερα καταστραμμένη³, εικόνα επί αυλλογή Sir A. Evans)⁴ είτε με άλλωρο τρόπο με την απεικόνιση δηλ. όχι της ίδιας της ναυμαχίας, αλλά μόνο των άγων που σχετίζονται με το γεγονός (εικόνα του Μαχαίλ Δαμασκινόπου στην Κέρκυρα, του 1580 - 1590, με τους άγιους Σέργιο, Βάκχο και ‘Ιουστίνη, που η μνήμη τους γιορτάζεται στις 7 Οκτωβρίου, άμμερ της ναυμαχίας)⁵. ‘Η με μικρογραφία τούτο άποδοση της ναυμαχίας στην εικόνα του Έθνικού Ιστορικού Μουσείου παραμένει στη μικρογραφία με το ίδιο θέμα στο χειρόγραφο της Μαρκανής, που εικονογράφος ο Γ. Κλόντζα. Στόν ίδιο ζωγράφο πρέπει να αποδοθεί άκομη μία εικόνα με τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου: ‘Η καταστραμμένη εικόνα της Ζακύνθου (ή άπορρηφή του ζωγράφου, ‘ΚΕΙΡ ΓΕΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ, που άπτησε σ’ αυτήν, θεωρήθηκε πλαστή)⁶. ‘Η εικόνα του Έθνικού Ιστορικού Μουσείου καθώς και εκείνη της Ζακύνθου ακολουθούν το ίδιο εικονογραφικό σχήμα, που φαίνεται ότι εισήγαγε στις κρητικές εικόνας ο Γ. Κλόντζα. Μία έπισημη εξέταση της εικόνας επί αυλλογή Sir A. Evans — που ακολουθεί την εικονογραφία τούτο που συνδέσαμε με το Γ. Κλόντζα — θα βοηθήσει στην πιθανή άποδοσή της στον ίδιο ζωγράφο. ‘Ομοιομορφία, η κακή ποιότητα της δημοσιευμένης φωτογραφίας καθώς και οι μεταγενέστερες επιλυμαρικές δεν επιτρέπουν τη διατύπωση φρονιμών συμπερασμάτων. ‘Η μικρογραφία άποδοσε με χαρακτηρισμό μόνο την άναμνησίση της ναυμαχίας στην εικόνα του Έθνικού Ιστορικού Μουσείου, αλλά και την απεικόνιση της έπινης με τους άγιους. Τούτο άποτελεί το καθοριστικό στοιχείο των έργων του Γ. Κλόντζα, σηματικό ζωγράφου εικόνας (τρίτηρη Πότμου, Βενετίας, Ραβέννας, εικόνας με τη δεύτερη Παρουσία στη Βενετία, Σμύλη και Κέρκυρα, εικόνα με τους Τρεις ‘Ιεράρχες στο Παρίσι, το «Επί Σοι χοίρει» στη Βενετία κλπ.), αλλά και οπουδήποτε μικρογράφο (χειρόγραφο της Μαρκανής και χειρόγραφο Βαροκί 170 επί Bodleian Library της Οξφόρδης του 1577), Συγγρηκτών, που παράδειγμα, το τρίπτυχο της Πότμου με τους άγιους στην εικόνα του Έθνικού Ιστορικού Μουσείου διαπαύονται πολλά κοινά σημεία, που επέβεβαιώνουν την άποδοση τούτης της εικόνας στο Γ. Κλόντζα (οι κινημένες στάσεις των γερωντικών μορμών, δύο νεανικά πρόσωπα και η γερμική όρη κίνηση των άγων Βενετικού και Δημητρίου κλπ.).

‘Από τη στιγμή που δέχμασθα πως η εικόνα του Έθνικού Ιστορικού Μουσείου είναι έργο του Γ. Κλόντζα μπορούμε να καθορίσουμε και τα χρονικά όρια ανέσε-
στον ότι άποια αϊτή ζωγραφίστηκε. ‘Η παραγωγή της εικόνας πρέπει να τοποθετηθεί άναμεσα στο 1571, έτος της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου, και το 1608, έτος που για τελευταία φορά αναφέρεται ο Γ. Κλόντζας στο ιστορικό Έγγραφο του Χάνδακα.

Μαρία Βασιλάκη

Αρχαιολόγος

1. Ι. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ, Το Έθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα 1966, 15-16, πιν. 17, του ίδιου, «Η ναυμαχία της Ναυπάκτου», Ιστορία τ.30, Δεκ. 1970, 22-34 και πιν. ο, 33, Ιστορία του Έλληνικού Έθνους, τ.1, 316-17. 2. Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ, Εικόνας της Πότμου, Αθήνα 1977, 108-108. 3. Α. Ο. ΠΑΛΑΟΥΡΑΣ, Ο ζωγράφος Γεώργιος Κλόντζα (1540-1608) και ο μικρογραφία του κώδικος αυτού, Άθινα 1977, 136, 224-5, εικ. 296. 4. Μ. ΜΑΝΟΥΣΣΑΚΑΣ, «Lepanto e i Greci», Medievista μετά del 500 alla luce di Lepanto, Φλωρεντία 1974, 231-2. 5. Α. ΠΑΛΛΙΧΙΝΙ, «Echi della battaglia di Lepanto nella pittura veneziana del 500. Il Mediterraneo nella seconda metà del 500 alla luce di Lepanto», Φλωρεντία 1974, 279-87, εικ.9-16. 6. Ν. Τ. ΚΟΝΟΜΟΖ, Έργο Μεταβυζαντινής Τέχνης επί Ζάκυνθο, Αθήνα 1966, 7, R. M. DAWKINS, «A Picture of the Battle of Lepanto», JHS τ.50, 1930, 1-3, πιν. 1. P. VOCIOTOPPOULOS, «Icones de Michel Damaskinos à Corfou», Byzantion, τ.53, 1983, 1, 48-49, πιν. VIZ. 9. Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ, Μεταβυζαντινές τοιχογραφίες επί Ζάκυνθο», Ζυγός, έτος Ιν, 1956, τ.6, 16-18.